

Arte plastice

PORTRETUL CA PARTE COMPONENTĂ A COMPOZIȚIILOR CERAMISTELOR NELLY SAJINA ȘI LUIZA IANTZEN

PORTRAIT AS A COMPONENT PART OF THE COMPOSITIONS OF CERAMISTS NELLY SAJINA AND LOUISE IANTZEN

ANA MARIAN,

cercetător științific, doctor în studiul artelor,
Institutul Patrimoniului Cultural, Academia de Științe a Moldovei

CZU 730.023.1-033.6.041.5

Începând cu anii '70, în arta plastică din RSSM se observă o strânsă interconexiune a sculpturii și ceramicii. Astfel, se atestă prezența detaliilor de portret în compozițiile tematice realizate în ceramică. Ilustrative în acest sens sunt lucrările ceramistelor Nelly Sajina și Luiza Iantzen, în creația cărora chipul omului este dominant, mai mult ca atât, el constituie, în mare parte, centrul compozițional și conceptual al compozițiilor tematice. Detaliile de portret în operele ceramistelor Nelly Sajina și Luiza Iantzen reprezintă o parte constitutivă și decisivă în crearea armoniei plastice, în conturarea mesajului lucrărilor, în obținerea efectelor plastice.

Cuvinte-cheie: sculptură, ceramică, compoziție tematică, portret, expresie plastică

From the beginning of the 70's, in the fine arts of the MSSR, there is a close relationship between sculpture and ceramics. Thus, there are details in the thematic compositions, realized in the art of ceramics. In this aspect, the works of the ceramists Nelly Sajina and Louise Iantzen are illustrative, where the image of the man is dominant, moreover, in most cases it's the compositional and conceptual centre of the thematic compositions. Some portrait details, in the works of the ceramists Nelly Sajina and Louise Iantzen, constitute an integral and major part in the creation of plastic harmony, revelation of the content of their works, achievement of plastic effects.

Keywords: sculpture, ceramics, thematic composition, portrait, expression

Începând cu anii '70, în arta plastică din RSSM se observă o strânsă interconexiune a sculpturii și ceramicii. Ca urmare a acestei interconexiuni, se atestă prezența detaliilor de portret în compozițiile tematice realizate în ceramică [1, p. 101]. Ilustrative în acest sens sunt lucrările ceramistelor Nelly Sajina și Luiza Iantzen, în creația cărora chipul omului este dominant, mai mult ca atât, el constituie, în mare parte, centrul compozițional și conceptual al compozițiilor tematice.

Ceramista Nelly Sajina (n. 1938, or. Satka, regiunea Celeabinsk, Federația Rusă – d. 1996, Chișinău) a făcut studii la Școala Superioară Industrială de Arte *Vera Muhina* din Sankt-Petersburg (pe atunci Leningrad), întrunind în creația sa tradițiile școlii de ceramică de la Leningrad și cele ale artei decorative moldovenești [2, p. 2].

În creația plasticienei Nelly Sajina, portretul este o componentă indispensabilă a compozițiilor, subiectele acestora fiind axate pe dimensiunea umanului. Astfel este și compoziția *Sub ramura de sakura* (Maria Bieșu), (1973, șamotă, săruri, ardere), în care reprezentarea statuară a protagonistei este însoțită de două imagini ale stampelor japoneze. Detaliile de portret captează atenția spectatorului, chipul fiind tipizat și tratat plastic în așa mod, încât să conțină și trăsături etnice ale japonezelor, și trăsături portretistice ale mării cântărețe de operă Maria Bieșu. Coafura și haina de modă japoneză, gestul mâinilor întregesc chipul lucrat de ceramistă în nuanțe de alb, roz și gri, culori pastelate care îi conferă chipului un plus de fragilitate [3, p. 19].

Portretul secționat arbitrar constituie procedeul artistic folosit de Nelly Sajina în compoziția *Muzele și sportul* (1979, lut, email, săruri, ardere). Anume secționarea arbitrară aduce în această compoziție un suflu de modernism, o stilizare care, la începutul anilor '80, este plină de libertate, ignorând dogmele și canoanele din ceramica căzută tributară rigorilor realismului socialist. În această compoziție din 4 piese, se observă, poate, pentru prima dată, modalitatea de reprezentare în portret, specifică creației lui Nelly Sajina: nasul drept, venind din suprafața frunții, ochii umbriți, gura mică – trăsături mai mult clasice, amintind de sculptura clasică greacă. Lipsirea chipurilor de partea encefalică a capului conferă compoziției lipsă de raționalitate, aducând poezie și fiind mai mult o lucrare contemplativă.

Divinitățile mitologice ocrotitoare ale artelor reprezintă un subiect palpitant pentru ceramistă, care revine la această temă în compoziția sugestivă *Muzele* (1980, lut, email alb, ardere). Având o înălțime de circa 2 m 20 cm, cele 6 figuri ale compoziției se păstrează în foaierul Teatrului Academic de Stat de Operă și Balet *Maria Bieșu* din Chișinău. Având aceeași înălțime și construcție plastică, muzele păstrează un echilibru între trăsăturile lor comune, repetitive și cele individuale, singulare. Astfel, apar neschimbate fețele alungite cu trăsături clasice, cu accente de decorativism, gâtul masiv și înalt, mâinile „muzicale” și „aristocratice”. Corpul fiecărui personaj amintește o coloană antică, de care sunt atașate formele fragmentare ale hainelor muzelor: întotdeauna diferite și ca modelare, și ca gamă coloristică, păstrând, totodată, caracterul de unitate compozițională. Deși secundare în aceste compoziții, în care se lecturează, în principal, gestul mâinilor, detaliile de portret sunt decorative și standarde: nasul continuând linia dreaptă a frunții, gura mică, ochii modelați generalizat, toate pline de expresie și concomitent, fiind o mărturie a studiilor clasice ale autoarei. Deosebit de complicată, sarcina de a reda muzica prin forme tridimensionale este tratată reușit de ceramista Nelly Sajina.

O altă compoziție a ceramistei, *Luna Septembrie* (1981, lemn, lut, emailuri color, ardere) are în centru un chip nobil, cu mantie împărătească și capul încununat cu frunze de laur – este nativul din luna septembrie. Detaliile portretistice sunt redată asemeni celor din compozițiile precedente: nasul continuând linia frunții, gura mică, sprânceana arcuită, sub care este redat ochiul în profil. Portretul nativului din luna septembrie, ca semn zodiacal, formează centrul compozițional, subordonând celelalte elemente ale compoziției.

Altă compoziție, *Roduri de aur* (1984, lut, email, ardere), este constituită din trei figuri feminine, secționate mai jos de brâu. Se remarcă, la prima vedere, hainele și basmalele femeilor, îmbinând tradițiile orientale și cele europene. Femeile au trăsăturile fețelor armonioase, ochii lăsați cu jenă în jos, una dintre ele ținând în mână mărul de aur. Subiectul complicat are ca scop redarea belșugului și a temei muncii. Realizarea lucrării a fost dificilă și neordinară, deoarece a presupus includerea în aceeași compoziție atât a pieselor de ceramică tridimensională rotundă (chipurile celor trei femei) cât și a ceramicii în relief încadrată în ramele unor tablouri (amintind trei naturi statice). Detaliul de portret își are rolul său în rezolvarea compoziției, asigurând un echilibru intuit între elementele volumetrice și cele plate. Astfel, ochii lăsați în jos ai acestor personaje este un procedeu dictat de alte elemente ale compoziției, așa ca să nu atragă atenția spectatorilor spre fețele portretizatelor, ci să o distribuie, în egală măsură, între cele 6 piese ale compoziției.

Altă compoziție are titlul sugestiv *Păstrați cu grijă!* (1986, șamotă coloră, ardere) și conține cinci piese ceramice, una dintre care, *Femeia cu ulcior*, include un chip feminin, care are caracteristicile feței ușor schițate: fața femeii cu basma, fiind redată în trei pătrimi, autoarea subliniază linia sprâncenelor și nasul, abia schițează gura. Mesajul compoziției este necesitatea de a salvagarda moștenirea artistică și culturală a țării, exprimat prin imaginile ușor naive și asimetrice, care sugerează vechimea și valoarea incontestabilă a pieselor de ceramică, sculptură și arhitectură, completate prin detalii de portret sumare, dar, totuși, suficiente ale chipului femeii cu ulcior.

Tema păstrării patrimoniului neamului este continuată în lucrarea *Custodele* (1986, șamotă coloră, ardere). Compoziția este alcătuită din două piese: una reprezintă o clopotniță și alta – o femeie sezând și fiind de înălțimea clopotniței, fără cruce și fără clopot. Piesele sunt unite compozițional atât

prin imaginile pictate pe clopotniță și pe haina femeii cât și prin gama culorilor complementare albastru-cenușiu și ocru-oranj-brun. Chipul portretistic al femeii este conturat prin detaliile pronunțate: linia nasului pornind lin din suprafața frunții și cea a sprâncenelor; gura sub semnul tăcerii, obraji colorați cu roșu, privirea lăsată în jos. Imaginea femeii și cea a clopotniței, ambele simbolizând sufletul țării, armonizează și se completează reciproc.

Ceramista Nelly Sajina reușește să obțină armonia formelor și a culorilor, punând în valoare detaliul de portret, căruia îi rezervă un rol aparte în fiecare compoziție. Autoarea situează discret chipurile feminine în centrul de interes al compozițiilor sale, distribuind accentele logice, astfel încât să păstreze unitatea, armonia, ideea. Deși portretul nu are întotdeauna un loc prioritar, el are un rol edificator și constitutiv, autoarea aplicând o manieră a sa de reprezentare a portretului și anume – cea clasică, îmbogățită de pitoresc național. Conceptul fiecărei compoziții dictează soluțiile plastice proprii, de fiecare dată ceramista redă într-un mod aparte raporturile dintre elementele constitutive ale ei, reușește să devină novatoare. Datorită faptului că portretul în ceramică este tridimensional, ca și cel sculptural, el capătă caracteristicile acestuia din urmă, dar își păstrează, în același timp, decorativismul și stilizarea specifice doar lui.

O altă ceramistă care a abordat în creația sa portretul ca parte componentă a compozițiilor sale este Luiza Iantzen (1936-2008). Familiarizată cu arta plastică din copilărie, datorită tatălui său care era pictor, ea își face studiile la secția de pictură a Școlii Teatrale și de Arte Plastice *N.V. Gogol* din Alma-Ata, în clasa profesorului V. F. Podkovîrkov. Apoi urmează doi ani de studii la secția de sculptură a Școlii Superioare Industriale *Vera Muhina* din Sankt-Petersburg și la facultatea de ceramică și sticlă a aceleiași instituții. Printre profesorii săi se numără: V.S. Vasilkovskii, V.F. Markova, C.M. Mitrofaniva, V.A. Smirnova, care i-au cultivat dragostea pentru meserie și cunoașterea materialelor și tehnologiilor [4, p. 3].

Manifestându-se creativ în perioada evoluției realismului socialist, ceramista adoptă tematica acestui stil, ceea ce se observă, spre exemplu, în creația sa timpurie: panoul *Infirmiera Iulia* (1973-1974, șamotă, săruri). Este o lucrare din care transpare naivitatea și candoarea copilăriei. Portretul protagonistei, parte componentă a compoziției, este redat în profil, păstrând narativitatea și descriptivismul imaginii.

Narativitatea și prezența unei fabule, mai curând literare, se atestă în compoziția *Izvoarele prieteniei* (1973-1974, șamotă). Compoziția din 11 piese conține figurile statice ale personajelor, fiecare dintre ele având atitudinea sa față de acțiunea în desfășurare. Petru I și Dimitrie Cantemir, personaje istorice, sunt completate de personaje tipizate: doamne de la palatul țarului și moldoveni cu pâine și sare, fete cântând. Dispoziția și mimica în detaliile de portret creează o atmosferă festivă și cordială, care este primordială în această compoziție.

În ciclul *Imn muncii* (1975, compoziție din 9 piese) vedem o compoziție-portret. Din acest ciclu se evidențiază în mod deosebit lucrarea *Cosmonaut*. Lipsit de caracteristici definitorii, nu avem în față un cosmonaut real-existent, acest chip tipizat, dar și idealizat, de tânăr cu ochi senini de copil, încrezător și candid, reprezintă generația tânără, educată în spiritul idealurilor general-umane. Detaliile scafandrului întregesc chipul cosmonautului, aducând în compoziție autenticitate și valoare de document, care vine în opoziție cu un chip idealizat și generalizat. Autoarea privește în viitor, văzându-l senin, fericit și plin de armonie, atât în spațiul cosmic cât și în cel terestru.

Lucrarea *Arhitectul* din același ciclu este o imagine mai mult grotescă și comică, personajul având haina constituită din clădiri, iar pe cap are, în loc de pălărie, o cupolă cu scară. Dedicția plenară pentru profesie a personajului devine evidentă, prin aceste mijloace plastice obținându-se un chip fantastic și ușor caricatural. Tema lucrării – procesul muncii și consacrarea în muncă, temă specifică realismului socialist, este acceptată de ceramistă, dar interpretată liber, necondiționat și ne-standard de ea.

Linia unor abordări neordinare este continuată de Luiza Iantzen în compoziția *Dedicație lui San-*

dro Botticelli (1979, lut, glazură). Compoziția din 11 piese ne aduce în atmosfera unui oraș renascentist, cu peisaje înscrise în ferestre, cu monumente ecvestre și chipuri de îngerași, dar și cu portrete de contemporani și cu figura pictorului, care pare să caute un nou subiect pentru creația sa. Anume prin această compoziție se conturează pregnant stilul care, ulterior, o va caracteriza pe ceramista Luiza Iantzen ca pe o creatoare de valoare. Portretul, indispensabil compozițiilor sale, va căpăta caracteristici deosebite: asemănare *portretistică*, cu o ușoară tentă de romantism, dar și cu înclinații spre transparență tehnologică, de asemenea, cu o idealizare evidentă, cu expresii obținute prin folosirea glazurii și redarea realistă minuțioasă în detalii [3, p. 19].

Seria de compoziții-portret este continuată prin lucrarea *Făt-Frumos și Ileana Cosânzeana* (1980-1981), în care cele două personaje sunt redată cu lux de amănunte în ceea ce privește pieptănătura și detaliile de costum, dar și cu elemente de tratare psihologică, reflectată în ochii cu efect de umectare și pe chipurile celor portretizați. Eleganța, noblețea chipurilor, relația plină de tandrețe dintre cele două personaje ne atrag în sfera unor vise copilărești, cu povești demult uitate, dar care, revăzute și înnobilate de ceramista Luiza Iantzen, ne readuc trăirile intense și sincere ale copilăriei.

Detaliul de portret este important și pentru compoziția *Dedicație lui Jacopo dela Quercia* (1984-1985, lut, glazură). Această compoziție de un rafinament deosebit reflectă admirația Luizei Iantzen față de marele sculptor renascentist. Vedem aici și un chip de femeie tânără, cu trăsăturile armonioase, căreia îi cântă la flaut un îngeraș, ambele figuri fiind situate pe câte un postament, iar alături, căzută parcă accidental, se află o floare. Romantismul și idealizarea chipurilor, aduse la perfecțiune, idealizarea excesivă, dar acceptată și agreată de public, constituie cartea de vizită a ceramistei Luiza Iantzen.

Minunate detalii de portret pot fi urmărite pe panoul *Întâlnirea* (1985, ceramică glazurată). Conform subiectului, cele două cete – una a prințului și alta a principesei cu slujnica – își vor da întâlnire în centrul compoziției. Ceata ecvestră a prințului care a pătruns în această pădure seculară este cucerită de frumusețea peisajului, iar principesa cu slujnica ce au ieșit la o plimbare admiră, poate, o căprioară sau, poate, un fluture. Astfel, detaliul realist de portret cu redarea mimicii constituie punctul de atracție al acestei compoziții. Imaginea capătă sonoritate atât prin detaliile peisagistice, de floră și faună cât și prin detaliile de portret care transmit emoția întâlnirii.

Dipticul *O, Omul!* (1986, lut, glazură) este un exemplu elocvent al unei situații în care polaritatea emoțiilor se soldează cu obținerea polarității imaginilor. Astfel, partea stângă a dipticului conține un chip de filozof din Grecia Antică, cu atitudine calmă, sinceră și generoasă. Întreg universul, redat alături de acest chip este pașnic, ordonat și supus unei rațiuni celeste. Iar partea dreaptă a dipticului conține chipul unei Athene cu coif, amintind de statuile zeiței Athena din mitologia greacă, apărătoare și luptătoare, întreg spațiul de fundal fiind cuprins de dezastru, tragedie și oroare. Compoziția este împărțită, convențional, în două stări emotive: una pozitivă, pașnică și una negativă, dezastruoasă, Luiza Iantzen căutând, astfel, să ne convingă de necesitatea de a avea grijă de tot ceea ce ne înconjoară.

Generalizând cele expuse mai sus, putem afirma că detaliile de portret în compozițiile ceramistelor consacrate Nelly Sajina și Luiza Iantzen reprezintă o parte constitutivă și decisivă în crearea armoniei plastice, în conturarea mesajului operei, în obținerea unor efecte plastice minunate și miraculoase. Emoția, iar în unele cazuri, statica imaginilor sunt suplinite anume prin detaliile de portret, integratoare sub aspect plastic.

Referințe bibliografice

1. MARIAN, A. *Sculptura din Republica Moldova*. Chișinău: Universul, 2007.
2. CISTOVA, T.V. *Nelly Sajina. Catalog*. Chișinău: Timpul, 1988.
3. SURUCEANU, V. *Galeria de sculptură contemporană din colecția Muzeului Național de Artă al Moldovei*. Chișinău: Cartea Moldovei, 2008.
4. CLIMENCO, T.A. *Luiza Iantzen: Catalog*. Chișinău: Timpul, 1988.